

1. Uvod

Postmoderna demokratija – društvo sa najvišim vrednostima i idealima, etičkim principima i društvo koje nastoji da zaštiti i ostvari ljudska prava i slobode. 21. vek - vreme kada se veruje da je diskriminacija daleko iza nas i da se prepoznaje i poštuje ravnopravnost među ljudima različite etničke, verske, polne, polne, marginalizovane grupe, jezika, državljanstva, socijalnog porekla, obrazovanja itd. Jednakost sama po sebi takođe znači poštovanje, obezbeđivanje i uživanje svojih prava i sloboda. Ipak, šta se dešava sa ravnopravnim uključivanjem u društvo i integracijom osoba sa invaliditetom u sve sfere života? Da li se svest o čovečanstvu podigla na viši nivo i da li državne strukture stvaraju uslove za njihovo učešće u svim društvenim događajima, koji su sastavni deo svakodnevnog života i funkcionisanja bića?

Međunarodno pravo garantuje zabranu diskriminacije kroz niz međunarodnih dokumenata, među kojima je najvažnija *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava*¹, čiji član 14 kaže da će se „osigurati uživanje prava i sloboda priznatih ovom konvencijom, bez diskriminacije na osnovu pola, rase, boje kože, jezika, vere, političkog ili bilo kog drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porekla, pripadnosti nacionalnoj manjini, materijalnog položaja, porekla po rođenju ili bilo kog drugog statusa”. Svi međunarodni dokumenti ove vrste vođeni su idejom postizanja najvišeg ideala demokratije, odnosno ravnopravnog i inkluzivnog društva, društva koje brine o svima. Dakle, osnovne ljudske slobode predstavljaju osnovu pravde i mira u svetu, a njihova zaštita počiva, s jedne strane, na istinskoj političkoj demokratiji, a druge, na zajedničkom razumevanju i poštovanju ljudskih prava na osnovu kojih oni slobode se zasnivaju.

Međunarodne organizacije, Evropska unija kao i specijalizovane agencije Ujedinjenih nacija u svojim politikama posvećuju veliku pažnju ravnopravnom uključivanju osoba sa invaliditetom i zabrani diskriminacije u svim oblastima života. Naravno, nisu sva prava apsolutna i izuzeci se moraju poštovati.

Kao posebnu oblast inkluzije izdvajamo sport, koncept koji treba da ujedini sve ljude i bude pokretač društvenog ujedinjenja, stvarajući povoljnu klimu za razvoj prijateljskog takmičenja, kulturno unapređenje i dobru osnovu za postavljanje ciljeva i sticanje poverenja u život. Kroz sport se razvijaju brojne veštine kod ljudi svih uzrasta, neguje se timski duh, jača samopouzdanje i poboljšava sposobnost rešavanja određenih problema.

¹Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava¹, 1953.

Zato sport treba shvatiti kao polje koje ujedinjuje sve ljude sa svim njihovim razlikama i uspostavlja principe jednakosti.

Ujedinjene nacije i Evropska unija prepoznale su važnost socijalne inkluzije i jednakih mogućnosti za osobe sa fizičkim ili mentalnim invaliditetom u sportu. Na primer, [Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom](#)² navodi u članu 30 – Učešće u kulturnom životu, rekreaciji, slobodnom vremenu i sportu: „Državni organi priznaju pravo osoba sa invaliditetom da ravnopravno sa drugima učestvuju u kulturnom životu i preduzeće sve odgovarajuće mere da obezbede da osobe sa invaliditetom::

- a) Uživaju u pristupu kulturnim materijalima u pristupačnim formatima;;
- b) Uživaju u pristupu televizijskim programima, filmovima, pozorištu i drugim kulturnim aktivnostima, u pristupačnim formatima;
- c) uživaju u pristupu mestima kulturnih predstava ili usluga, kao što su pozorišta, muzeji, bioskopi, biblioteke i turističke usluge i, koliko je to moguće, uživaju u pristupu spomenicima i lokalitetima od nacionalnog kulturnog značaja.”

Štaviše, [Službeni list Evropske unije navodi](#): „Sport može biti posebno dizajniran za osobe sa invaliditetom ili prilagođen kako bi se omogućio pristup osobama sa invaliditetom bez obzira na vrstu oštećenja, bilo fizičko, intelektualno ili senzorno. U određenim uslovima, sport za osobe sa invaliditetom se može praktikovati pored onih bez invaliditeta, što pokazuje inkluzivnu prirodu sporta“.

Prema izveštaju [Svetske zdravstvene organizacije iz 2011](#)³, procenjuje se da preko milijardu ljudi (ili oko 15% svetske populacije) živi sa invaliditetom, uključujući decu. Čini se da su zemlje podigle nivo otvorenosti i inkluzije i preduzimaju određene korake i mere kako bi osigurale jednak tretman i uključivanje osoba sa invaliditetom u sport. Međutim, nažalost, i dalje postoji uverenje da invalidnost negativno utiče na društvo, a to neminovno dovodi do predrasuda i stvaranja negativnih percepcija kod stanovništva o određenom stanju. Stoga je veoma važno aktivno učešće civilnog društva, međunarodnih organizacija i istaknutih profesionalaca i aktivista u oblasti sporta u inkluziji osoba sa invaliditetom i stvaranju uslova za njihovu ravnopravnu zastupljenost. Obezbeđivanje jednakog tretmana i jednakih uslova mora da počne od svakog od nas, mora da motiviše osobe sa invaliditetom da aktivno učestvuju u društvenim i sportskim aktivnostima i da im vrati poverenje u sistem i državu kao njihovog zaštitnika u ostvarivanju njihovih prava.

²Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom s,2008.

³Worldreportondisability2011.

Različitost ne treba doživljavati kao negativnu osobinu, već kao deo ličnosti i karaktera svakog pojedinca.

Ovaj Vodič primera dobrih praksi predstavlja i analizira najbolje prakse identifikovane u Evropi i šire za uključivanje osoba sa invaliditetom u sport, koje su već potvrđene istraživanjem, i predlaže nove prakse koje bi mogle da odgovore na potrebu sprečavanja i borbe protiv diskriminacije protiv gluvih osoba ili osobe sa invaliditetom u sportu. Nakon identifikovanja najboljih praksi, ispitano je u kojoj meri su rezultati implementacije svake prakse sistematizovani i dokumentovani tako da se mogu preneti u kontekst ili zemlju o kojoj je reč.

Organizacije su postavile sledeće potkriterijume koje treba uzeti u obzir prilikom evaluacije kriterijuma primenjivosti: praksa koristi instrumente (npr. priručnik sa detaljnim opisom aktivnosti) koji omogućavaju ponavljanje/prenos; opis prakse uključuje sve organizacione elemente, identifikuje ograničenja i neophodne radnje preduzete za prevazilaženje pravnih, menadžerskih, finansijskih barijera ili barijera vezanih za veštine; opis uključuje sve kontekstualne elemente ciljnih grupa (tj. sportista i sportskih profesionalaca) i radnje preduzetih za prevazilaženje ličnih i ekoloških barijera; razvijena je i sprovedena komunikaciona strategija i plan za diseminaciju rezultata; praksa je već uspešno preneti/ponovljena.

Ciljevi ovog Vodiča su brojni i svi su povezani sa opštim ciljem:

- ☒ ***Da predstavi najbolje prakse ili primere koji su već uspešno razvijeni u zemljama u Evropi i šire kako bi se sprečila diskriminacija gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu.***

Shodno tome, specifični ciljevi koje treba postići su:

- ☒ Promovisati socijalnu inkluziju i jednake mogućnosti u sportu – rvanje grčko-rimskim stilom, sa posebnim fokusom na gluve osobe ili osobe sa invaliditetom u sportu.
- ☒ Podržati/uspostaviti sportske aktivnosti u rvanju grčko-rimskim stilom za gluve osobe ili osobe sa invaliditetom.
- ☒ Pomoć i podrška za učešće sportskih operatera, socijalnih radnika, volontera, trenera, sportskih klubova, organizacija i svih zainteresovanih za sprovođenje aktivnosti za integraciju gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sport kroz aktivnosti u „grčko-rimskom rvanju“ za gluve osobe“.
- ☒ Pomoć i podrška sportskim klubovima u uspostavljanju i implementaciji internih politika i procedura za podršku učešću gluvih osoba u sportu i identifikovanju

različitih uloge koje pojedinci (sportisti, treneri i drugi sportski profesionalci) mogu imati u integraciji gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu;

- ☒ Pomoć i podrška kreatorima politike u razvoju strategija za sprečavanje diskriminacije gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu;
- ☒ Izgradnja baze znanja za povezivanje aktivnosti za eliminisanje diskriminacije gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu;
- ☒ Uspostaviti dobru osnovu i ohrabriti istraživače, praktičare i kreatore politike da povećaju svoje učešće u aktivnostima u ovoj oblasti.

Na osnovu ovako postavljenih ciljeva, pojavljuje se centralni istraživački problem ovog Vodiča primera dobrih praksi – da se utvrdi stepen integracije gluvih osoba i osoba sa invaliditetom u sport, kako kvantitativno tako i kvalitativno, odnosno koje se najbolje prakse integracije primenjuju i njihov uticaj na šire društvene procese.

Kroz dijahronijski pregled dokumenata o zaštiti od diskriminacije i uključivanju osoba sa invaliditetom u sport i promenama kroz istoriju, Vodič istražuje povezanost gluvih osoba i osoba sa invaliditetom u sportu i stvaranja nove razgranate inkluzivne sportske sfere.

Opšta hipoteza se sastoji od sledećih komponenti:

(A) postmoderne demokratije su vođene principima (B) nediskriminacije i (C) stvaranja uslova za razvoj modaliteta za uključivanje osoba sa invaliditetom u sve aspekte života, fokusirajući se na sport kao polje koje ujedinjuje sve ljude bez obzira na njihovu raznolikost.

Metodološki pristup u izradi Vodiča zasniva se na:

1. *Teorijskoj analizi zasnovanoj na konsultaciji kompetentne savremene teorije koja se bavi: prvo, društvenim i društveno-političkim funkcijama države u borbi protiv diskriminacije osoba sa invaliditetom; drugo, tipične prepreke za učešće u sportu od strane osoba sa invaliditetom, kao što je nedostatak svesti osoba bez invaliditeta o tome kako da ih pravilno uključe u timove; nedostatak mogućnosti i programa za obuku i takmičenje; premalo pristupačnih objekata zbog fizičkih barijera; i ograničene informacije i pristup resursima. U istraživanje su uključeni tematski materijali iz oblasti međunarodnog prava, sportskog prava i fizičke kulture. Istraživački materijali uključuju reference na zakone i druge pravne materijale, zvanične podatke, studije, analize i istraživanja za predmetnu oblast.*

2. *Uporedno-normativna analiza* međunarodnih, regionalnih i nacionalnih pravnih akata (konvencija, preporuka, direktiva, zakona itd.);

3. *Korišćenje podataka iz desk istraživanja i prezentacija pet (5) najboljih praksi* iz zemalja uključenih u realizaciju Projekta u vezi sa prevencijom diskriminacije gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu i prilagođavanja nacionalnom kontekstu.

Od centralnog značaja su proces inkluzije koji se dešava u sportskom okruženju i šta se dešava ili može da se desi osobama sa invaliditetom kada uđu na teren.

Prilikom prikupljanja podataka uzeti su u obzir sledeći kriterijumi:

- **Relevantnost.** Ovaj kriterijum se odnosi na politički/strateški kontekst prakse ili intervencije.
- **Etički aspekti.** Poštovanje etičkih vrednosti i obezbeđenje zaštite dostojanstva.
- **Efikasnost i delotvornost intervencije.** Ovaj kriterijum pokazuje u kojoj meri je intervencija bila uspešna u postizanju željenog ishoda na najoptimalniji način.
- **Jednakost.** Ovaj kriterijum smatra da praksa treba da uzme u obzir potrebe stanovništva (tj. muškaraca i žena koji se bave sportom ili kao sportisti ili sportski profesionalci) u raspodeli resursa i identifikaciji i smanjenju nejednakosti.
- **Održivost.** Ovaj kriterijum procenjuje sposobnost prakse da se dugoročno održi sa raspoloživim resursima, prilagođavajući se društvenim i ekonomskim zahtevima konteksta u kome se razvija.
- **Učešće i međusektorska saradnja.** Ovaj kriterijum procenjuje sposobnost prakse da podstakne saradnju između različitih zainteresovanih strana i sektora (tj. sportista, sportskih profesionalaca, sportskih klubova, podrške sportistima, životne sredine, kreatora politike, vladinih zvaničnika, itd.).

Zašto rvanje grčko-rimskim stilom?

1. **Socijalna uključenost i jednake mogućnosti.**
2. **Invalidnost i socijalna inkluzija u Evropi.**

Obrazovne metodologije

Metodologije koje karakterišu ovaj projekat proizilaze iz integracije različitih tematskih oblasti:

- Osnovno poznavanje rvanja grčko-rimskim stilom, gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u sportu; u ovoj oblasti se odnosi na discipline kao što su kineziologija, psihologija, pedagogija, sociologija, pravo, medicina itd.;
- Sportske discipline i aktivnosti u oblasti rvanja za uključivanje osoba sa invaliditetom u ovu oblast u kojoj radimo;
- Komunikacione i nastavne veštine za operatere koji rade na inkluziji osoba sa invaliditetom kroz grčko-rimsko rvanje.

Metodologiju definisanu i predloženu u projektu karakteriše fleksibilnost i prilagodljivost najrazličitijim kontekstima.

Komplementarne aktivnosti

Cilj je da se stimuliše refleksija i poboljša svest (o sebi i grupi). Ove aktivnosti nisu lake. Treba ih pregledati i ispraviti na osnovu povratnih informacija grupe. Stoga je važno svaki put pronaći najprikladniji predlog za ovu grupu. Ova vrsta aktivnosti mora biti integrisana u obuku, u odnosu na ciljeve koje želimo da postignemo.

Među različitim vrstama dodatnih aktivnosti možemo naći:

- Različite vrste aktivnosti, odnosno sve fizičke aktivnosti koje su pripreme za sportsku aktivnost;
- Dodatne fizičke aktivnosti;
- Pridruživanje aktivnosti (tj. podrška prezentaciji, istraživanje okoline, zaključavanje, odlazak);
- Aktivnosti koje uključuju porodice;
- Obrazovne aktivnosti za aktivan stil života (umetnost, svest, zdravlje, blagostanje, ishrana, itd.).

Prilagođeno okruženje

Okruženje u kojem se aktivnost odvija, sportske hale i sportski tereni, očigledno moraju biti prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika.

Partneri su analizirali i procenili svaku praksu koristeći gore navedene kriterijume, uključujući: proces dizajna i razvoja / kategorije aktivnosti koje se sprovode / usklađenost sa zakonima i propisima / uključenost institucija.

Partneri su dostavili najbolje prakse popunjavanjem unapred određenog obrazca (Aneks 1) koji sadrži sledeće podatke: naziv najbolje prakse i kontakt detalje (veb-sajt, lokacija, itd.), zemlju, kratak opis/istoriju i nacionalni kontekst. Partneri su dostavili popunjen obrazac (sa pet najboljih praksi po zemlji) zajedno sa preporukama za svaku najbolju praksu. Pored šablona, partneri su odgovorili i na upitnik koji je kreiran kao metodološko sredstvo za poboljšanje kvaliteta materijala.

Aneks 1: Obrazac za dostavljanje najbolje prakse i upitnika

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people Project acronym: DEAF_WRESTLE						
Work Package 2: Best Practice Guide Lead Beneficiary: PBKBEZBEDNOST Skopje						
Co-funded by the European Union						
Organization submitting the analyzed practice:						
Best Practice Guide Sample						
	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
Questionnaire to be answered by the organisations (also indicators that can be used to fill in the sample):						
1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities?					
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities?					
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities?					
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities?					
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars?					
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities?					
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities?					
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities?					
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities?					
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities?					
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/deaf and/or people with disabilities?					
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities?					
13.	Are there specific types of education/posteducation for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities?					
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants?					
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities?					
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities?					

2. Uključivanje gluhih osoba i osoba sa invaliditetom u sport - Međunarodni dokumenti

Ljudska prava su univerzalna, stoga su prava osoba sa invaliditetom i prava osoba bez invaliditeta ista.

U međunarodnom pravu postoji niz dokumenata/akata koji garantuju jednak pristup osobama sa invaliditetom i osobama bez invaliditeta, odnosno zabranjen je svaki oblik diskriminacije. Osnovno ljudsko pravo je pravo na život. Ovo pravo sadrži mnoge važne komponente koje omogućavaju ljudima pristup svim oblastima života, koje nesumnjivo moraju biti jednake.

Ali šta je tačno jednakost? *Jednakost znači da svaki pojedinac ima jednaku priliku da maksimalno iskoristi svoje životne potencijale i talente. To je i uverenje da niko ne bi trebalo da ima lošije životne šanse zbog načina na koji je rođen, odakle potiče, u šta veruje ili da li ima invaliditet.*

Evropska Unija⁴ promoviše jednake mogućnosti i dostupnost za osobe sa invaliditetom. Osnovni deo njene strategije uključuje rad ka Evropi bez prepreka. To znači uklanjanje svih stvarnih prepreka, nejednakog tretmana i pristupa uživanju prava osoba sa invaliditetom. Jedan od osnovnih dokumenata EU koji reguliše pravo osoba sa invaliditetom je **Povelja o osnovnim pravima Evropske unije (CFREU)**⁵ kojim se zabranjuje diskriminacija po osnovu invaliditeta i priznaje pravo osobama sa invaliditetom da imaju koristi od mera kojima se obezbeđuje njihova nezavisnost, društvena i profesionalna integracija i učešće u životu zajednice. CFREU ugrađuje određena politička, socijalna i ekonomska prava građana i stanovnika EU u zakone EU. Ratifikovana je 7. decembra 2000. godine.

“Svesna svog duhovnog i moralnog nasleđa, Unija se zasniva na nedeljivim, univerzalnim vrednostima ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti; zasniva se na principima demokratije i vladavine prava. Postavlja pojedinca u srce svojih aktivnosti, uspostavljanjem državljanstva Unije i stvaranjem područja slobode,

⁴ The European Union is a supranational political and economic union of 27 member states that are located primarily in Europe. The union has a total area of 4,233,255 km² and an estimated total population of over 448 million.

⁵ Charter of Fundamental Rights of the European Union, available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>.

Član 26 CFREU podrazumeva integraciju osoba sa invaliditetom: “Unija priznaje i poštuje pravo osoba sa invaliditetom da imaju koristi od mera osmišljenih da obezbede njihovu nezavisnost, socijalnu i profesionalnu integraciju i učešće u životu zajednice”.

EU se zasniva na skupu vrednosti koje uključuju nediskriminaciju, jednakost i poštovanje ljudskog dostojanstva i ljudskih prava, uključujući prava osoba sa invaliditetom. **Ugovor o funkcionisanju Evropske unije (TFEU)**⁶ jasno propisuje da će u definisanju i sprovođenju svojih politika i aktivnosti Unija imati za cilj borbu protiv diskriminacije na osnovu pola, rasnog ili etničkog porekla, vere ili uverenja, invaliditeta, starosti ili seksualne orijentacije. *Title XII - Obrazovanje, stručno osposobljavanje, omladina i spor* daje poseban akcenat sportu. Pošto EU ne priznaje nijedan oblik diskriminacije, bez obzira na bilo koji osnov, nesumnjivo je da svaka akcija EU i njenih država članica mora biti usmerena i na osobe sa invaliditetom. Zaštita fizičkog i moralnog integriteta sportista i sportistkinja je ključna akcija svakog subjekta.

U pravcu promocije sporta i uključivanja/pružanja jednakih mogućnosti za učešće osoba sa invaliditetom u sportu, kao važnog dokumenta u okviru EU, izdvojili bismo **Zaključci Saveta Evropske unije i predstavnika država članica na sastanku u okviru Saveta o pristupu sportu za osobe sa invaliditetom**⁷. Zaključak se koristi da se identifikuje specifično pitanje od interesa za EU i da se ocrtaju konkretne akcije koje treba preduzeti ili ciljevi koje treba postići kako bi se podržale buduće politike invalidnosti u sportu. Između svega, poziva državu članicu da podrži društvenu svest i obrazovne kampanje; podržavaju dalje obrazovanje i obuku nastavnika fizičkog vaspitanja, trenera, drugog sportskog osoblja i volontera uopšte, sa ili bez invaliditeta; preduzimaju radnje da osiguraju pristup osobama sa i bez invaliditeta sportskoj infrastrukturi, uključujući prisustvo sportskim događajima, obuci ili učešće u sportu; promovišu programe inkluzivnog sporta i fizičkog vaspitanja, kako bi se zadovoljile potrebe dece sa smetnjama u razvoju, u cilju pružanja jednakih mogućnosti za svu decu stimulisanjem njihovog učešća u fizičkim aktivnostima vezanim za sport i podsticanja njihovog interesovanja za sport.

U Evropskoj komisiji (EK), Generalni direktorat za omladinu, sport, obrazovanje i kulturu (DG EAC) odgovoran je za razvoj i sprovođenje evropske politike u oblasti sporta.

U ovom pravcu, aktivnosti Generalnog direktorata za obrazovanje i kulturu su istaknute u sledeća tri dokumenta: **Plan rada Evropske unije za sport (2021-2024), Bela knjiga o sportu**⁸ and **Razvijanje evropske dimenzije u sportu**. U Beloj knjizi će se

⁶ Treaty on the Functioning of the European Union, available at: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>

⁷ Conclusions of the Council of the European Union and the Representatives of the Member States meeting within the Council on Access to sport for persons with disabilities, 2019. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A52019XG0607%2803%29>.

⁸ White Paper on Sport. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52007DC0391>.

koristiti definicija „sporta“ koju je utvrdio Savet Evrope: „svi oblici fizičke aktivnosti koji, kroz povremeno ili organizovano učešće, imaju za cilj izražavanje ili poboljšanje fizičke kondicije i mentalnog blagostanja, formiranje društvenih odnosa ili postizanje rezultati u konkurenciji na svim nivoima.“ U kontekstu svrhe ovog Vodiča, invalidnost se jednako tretira. U stvari, države članice i zainteresovane strane/sportske organizacije se podstiču da preduzmu konkretne akcije kako bi osobama sa invaliditetom pružile jednake mogućnosti u smislu obezbeđivanja jednakog pristupa sportu. (konkretno za decu sa smetnjama u razvoju), prilagoditi sportsku infrastrukturu potrebama osoba sa invaliditetom, i naravno promovisati sport i održavati dijalog sa osobama sa invaliditetom u cilju podizanja nivoa njihove uključenosti u različite sportske discipline i obezbedi vrednosti jednakosti za sve.

Unija ravnopravnosti, Strategija za prava osoba sa invaliditetom 2021-2030.⁹ Cilj ove strategije je napredak ka tome da sve osobe sa invaliditetom u Evropi, bez obzira na njihov pol, rasno ili etničko poreklo, veru ili uverenje, godine ili seksualnu orijentaciju: uživaju svoja ljudska prava; imaju jednake mogućnosti, jednak pristup učešću u društvu i ekonomiji; mogu da odluče gde, kako i sa kim žive da se slobodno kreću u EU bez obzira na njihove potrebe za podrškom; i više ne doživljavaju diskriminaciju. Sport je takođe deo ove strategije, obezbeđujući pristupačnu i inkluzivnu umetnost i kulturu, sport, slobodno vreme, rekreativne aktivnosti i turizam kao suštinske za puno učešće u društvu. Oni povećavaju blagostanje i daju svima, uključujući osobe sa invaliditetom, priliku da razviju i iskoriste svoj potencijal.

Ujedinjene Nacije (UN) je međunarodna organizacija čije članstvo je otvoreno za sve miroljubive države koje ispunjavaju uslove propisane Poveljom i danas ima više od 200 država članica širom sveta. Ključni cilj UN je održavanje međunarodnog mira i bezbednosti. Ono što je bitno naglasiti jeste da je većina međunarodnih dokumenata/instrumenata povezana i u ulozi jačanja **Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD)**¹⁰. Pored toga, međunarodni dokumenti EU su u vezi sa ovom Konvencijom i jačanjem uloge osoba sa invaliditetom u zemljama.

CRPD je usvojena 13. decembra 2006. u sedištu UN-a u Njujorku zajedno sa **Opcionim protokolom**, i otvoren je za potpisivanje 30. marta 2007. Postojale su 82 potpisnice Konvencije, 44 potpisnice Opcionog protokola i 1 ratifikacija Konvencije. Ovo je najveći broj potpisnika konvencije UN u istoriji na dan njenog otvaranja. To je prvi sveobuhvatni sporazum o ljudskim pravima u 21. veku i prva konvencija o ljudskim pravima koja je otvorena za potpisivanje od strane regionalnih integracionih organizacija. Konvencija je stupila na snagu 3. maja 2008. godine¹¹.

Član 30 – Učešće u kulturnom životu, rekreaciji, slobodnom vremenu i sportu CRPD-a izričito nameće pozitivnu obavezu zemljama potpisnicama:

⁹Union of Equality, Strategy for the Rights of Persons with Disabilities 2021-2030. Available at: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1484&langId=en>.

¹⁰Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). Available at: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-persons-disabilities>.

¹¹ Text source: UN website.

“5. U cilju omogućavanja osobama sa invaliditetom da učestvuju na ravnopravnoj osnovi sa drugima u rekreativnim, rekreativnim i sportskim aktivnostima, države ugovornice će preduzeti odgovarajuće mere:

- a. Podsticati i promovisati učešće, u najvećoj mogućoj meri, osoba sa invaliditetom u redovnim sportskim aktivnostima na svim nivoima;
- b. Obezbediti da osobe sa invaliditetom imaju priliku da organizuju, razvijaju i učestvuju u sportskim i rekreativnim aktivnostima specifičnim za osobe sa invaliditetom i, u tom cilju, podstiču obezbeđivanje, na ravnopravnoj osnovi sa drugima, odgovarajućih instrukcija, obuka i resursa;
- c. Osigurati da osobe sa invaliditetom imaju pristup sportskim, rekreativnim i turističkim objektima;
- d. Obezbediti da deca sa smetnjama u razvoju imaju jednak pristup sa drugom decom učešću u igri, rekreaciji i slobodnim i sportskim aktivnostima, uključujući i one aktivnosti u školskom sistemu;
- e. Obezbediti da osobe sa invaliditetom imaju pristup uslugama onih koji su uključeni u organizaciju rekreativnih, turističkih, rekreativnih i sportskih aktivnosti.”

Opcioni protokol, kao što je gore pomenuto, usvojen je u isto vreme sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Svrha Opcionog protokola je da prizna nadležnost Komiteta za prava osoba sa invaliditetom da prima i razmatra komunikacije od ili u ime pojedinaca ili grupa pojedinaca koji su pod njegovom jurisdikcijom koji tvrde da su žrtve kršenja od strane te države potpisnice odredaba Konvencije.

Zaista, ovaj međunarodni instrument objedinjuje i naglašava prava osoba sa invaliditetom na jednom mestu i stvara pozitivne obaveze – pravno obavezujući države potpisnice da poštuju, unapređuju i naravno obezbeđuju jednake uslove za sve osobe. Po prvi put se osobe sa invaliditetom podstiču da učestvuju u redovnim sportskim aktivnostima, kao i u sportskim aktivnostima specifičnim za osobe sa invaliditetom. Štaviše *Svetski program akcije (WPA)*¹² naglasio je da države članice treba da podstiču sportske aktivnosti za osobe sa invaliditetom obezbeđivanjem objekata i organizacija. WPA takođe naglašava potrebu da se invalidnosti pristupi iz perspektive ljudskih prava. Godine 1993 *Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe sa invaliditetom* naglasio da bi države trebalo da preduzmu, između ostalog, mere da rekreativne i sportske sadržaje učine pristupačnim, i razviju mogućnosti za učešće osoba sa invaliditetom u sportskim aktivnostima.

Održivi razvojni ciljevi (SDGs) ili Agende 2030¹³

¹² Global strategy to enhance disability prevention, rehabilitation and equalization of opportunities, which pertains to full participation of persons with disabilities in social life and national development.

¹³https://www.undp.org/sustainable-development-goals/industry-innovation-and-infrastructure?gclid=Cj0KCQjw_5unBhCMARIsACZyzS3v6r5UKvnu6v0svH_uKL4iL1mxpLLW1piKPTP5M_31OxdHIBb3qlQaAmmZEALw_wcB.

Agenda 2030. je zasnovana na Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima i međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i jasno stavlja do znanja da se ciljevi održivog razvoja ne mogu postići bez poštovanja ljudskih prava. Agenda 2030 je veoma važan međunarodni dokument za čije su se ispunjavanje obavezale države, a sve u pravcu poboljšanja uslova života u korelaciji sa očuvanjem prirode i prirodnih resursa.

Dok se pet ciljeva i sedam ciljeva SDG-s eksplicitno odnose na osobe sa invaliditetom (Cilj 4 o obrazovanju, Cilj 8 o zapošljavanju, Cilj 10 o smanjenju nejednakosti, Cilj 11 o inkluzivnim gradovima i Cilj 17 o podacima kao sredstvu implementacije), svi ciljevi se odnose na osobe sa invaliditetom. Obaveza SDG-s je da nikog ne ostave iza sebe i da dostignu nivo inkluzije osoba sa invaliditetom u svim akcijama.

Jednakost se odnosi na prepoznavanje i uklanjanje barijera sa kojima se suočavaju ljudi koji su uključeni ili žele da se bave sportom. Ovo je sine qua non. Osobe sa invaliditetom imaju pravo na zaštitu od bilo kog oblika diskriminacije i nasilja, jednake mogućnosti i pristup pravdi, obrazovanju, kulturi, stanovanju, rekreaciji, slobodnom vremenu, sportu i turizmu, kao i jednak pristup svim zdravstvenim uslugama.

3. Primeri dobre prakse za uključivanje gluvih osoba i osoba sa invaliditetom u sport – Analiza stanja

Osnovni zadatak organizacija bio je da dostave pet najboljih praksi i odgovore na upitnik koji je pripremljen za povećanje kvaliteta istraživanja. Dakle, rezultati analize će biti predstavljeni pojedinačno po zemljama.

- **Republika Italija**

Istituto dei Sordi di Torino identifikovao je pet najboljih praksi za Vodič za primere dobre prakse u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom u grčko-rimskom rvanju ili sportu, koje su značajne za Italiju. Naravno, *Istituto dei Sordi di Torino* je takođe analizirao situaciju u nacionalnim organima i dao kvalitativni doprinos celokupnom istraživanju odgovarajućim na upitnik.

Prema popunjenom uzorku, 1924. godine osnovan je FSSI- Federazione Sportiva Sordi Italia (Federacija Sport gluvih Italije). Cilj federacije je da promoviše sportsku aktivnost gluvih sportista i okuplja multidisciplinarnu klubove iz cele Italije. Posebnost

ovog udruženja je što predstavlja više sportskih disciplina, kako zimskih tako i letnjih, grupnih ili individualnih. Jedini uslov za članstvo je invaliditet: gluvoća. Povezan je sa CIP (Italijanski paraolimpijski komitet), CONI (Italijanski nacionalni olimpijski komitet), EDSO (Evropska sportska organizacija gluvih) i učestvuje na Olimpijskim igrama gluvih, Olimpijskim igrama za gluve sportiste. Bavi se ukupno 39 sportskih disciplina. Godine 1929. A.S.D. Osnovana je Gruppo Sportivo Sordi Torino (A.S.D. Deaf Sports Group Torino). Organizacija je bila redovan učesnik događaja poput Olimpijskih igara gluvih, koje služe kao Olimpijada za gluve sportiste. Takođe je organizovao i podržao različita regionalna i nacionalna prvenstva u različitim sportskim disciplinama, uključujući boćanje, golf, kuglanje, šah i još mnogo toga. Jedan značajan aspekt njihovih aktivnosti je integracija gluvih i čujućih sportista u događaje, sa odvojenim rangiranjem kako bi se obezbedila fer konkurencija. Ovaj pristup promoviše inkluzivnost i neguje osećaj drugarstva među sportistima sa i bez oštećenja sluha. A.S.D. Posvećenost Gruppo Sportivo Sordi di Torino sportu seže izvan terena za igru. Oni su odigrali vitalnu ulogu u negovanju talenata, pružajući sportistima priliku da se takmiče i stvaranju zajednice podrške za osobe sa oštećenjem sluha. Kako organizacija nastavlja da se razvija i prilagođava promenljivom pejzažu sporta i prava osoba sa invaliditetom, ona ostaje simbol posvećenosti i istrajnosti, obogaćujući živote gluvih sportista i inspirišući buduće generacije da se ističu u sportu, bez obzira na njihov status sluha.

Kao treća najbolja praksa identifikovan je Microkosmos, čiji je glavni cilj od 2016. godine kreiranje pojmovnika za osobe sa invaliditetom.

"New Kodokan" - Davide Stabile - San Pietro al Tanagro (SA) Italy. Davide Stabile je rvač gluvih koji je učestvovao na Igrama gluhih 2017. i trenutno se takmiči na nacionalnim i međunarodnim prvenstvima. Trenira u teretani New Kodokan u San Pietro al Tanagro (SA), Italija, sa svojim učiteljem Pjetrom Amendolom, koji je naučio italijanski znakovni jezik (LIS) da bi komunicirao sa Davideom dok je on u ringu.

Još jedan gluvi sportista identifikovan kao pozitivna praksa je Salvatore Improta, gluvi rvač koji se takmičio na Igrama gluhih 2017. i 2022. godine. Trenutno se takmiči na nacionalnim i međunarodnim prvenstvima i trenira rvanje u svojoj teretani u Kazerti (CE), Italija.

- **Republika Grčka**

Helping Hand and Enosi Ellinon Proponiton Palis su identifikovali šest najboljih praksi za Vodič primera dobrih praksi u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom u sportu ili rvanju grčko-rimskim stilom, koji se sprovodi u Grčkoj kao zemlji implementaciji. Pored toga, dali su informacije u upitniku kako bi se stvorila bolja slika o državnoj politici za uključivanje gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u sport.

Prema istraživanju, prva najbolja praksa identifikovana je 1938. godine osnivanjem Nacionalne fondacije za gluve. Misija Nacionalne fondacije za gluve je da pruža savremene i efikasne usluge osmišljene da zadovolje potrebe gluvih i nagluvih osoba

svih uzrasta, da se zalaže za njihova prava na jednak pristup komunikaciji i učešću u društvu i da sprovodi istraživanja o gluvoći, potrebama i demografiji stanovništva oštećenog sluha.

1951. godine počelo je osnivanje prvih specijalnih škola za gluve i nagluve širom Grčke. Specijalne osnovne škole i vrtići širom zemlje navode da je specijalno obrazovanje za gluve uvedeno u Grčkoj sa zakašnjenjem u odnosu na druge evropske zemlje. Osam godina kasnije, 1959. godine, u Grčkoj je osnovano devet sportskih društava za gluve i nagluve, čija su ciljna grupa bili isključivo gluvi. Sportski klubovi su nastojali da uspostave dobro organizovan sistem sportskih aktivnosti.

1988. godine počinje sa radom Helenski sportski savez gluvih – srednji sportski savez gluvih i invalida. Zvanično je priznata od strane grčke države ministarskom odlukom br. C/18446/27.7.1999. Ministarstva kulture i vođena je principima Zakona 2725/1999 (Vladin list A'121/17.6.1999) i dopunskih zakona 2947/2001 (Državni list 228), Zakon 3057/2002 (Državni list A'239).

Prvi festival sporta gluvih i nagluvih organizovan je 2017. godine, gde je postao tradicija i organizuje se svake godine. Prvi festival organizovala je Grčka federacija sportova gluvih uz podršku regije Atika u objektima OAKA

.

2020. „Zakon br. 4726“ pod nazivom „Reforma institucionalnog okvira izbora sportskih tela, pratnja uglednih sportista za sportiste sa invaliditetom, uspostavljanje Nacionalne platforme za integritet sporta, Grčki olimpijski komitet (HOC), Grčki Paraolimpijski komitet (HPC) i druge odredbe“. Ovaj zakon je u tom smislu veoma važan, jer su korisnici osobe sa invaliditetom.

Iz iznetih podataka može se zaključiti da Republika Grčka vodi politiku inkluzije osoba sa invaliditetom još od osnivanja prve Nacionalne fondacije za gluve 1938. godine i da je donošenjem zakona broj 4726. 2020 učinila veoma važan korak. Zainteresovane strane pokazuju određeni nivo svesti o značaju uključivanja ovih ljudi u sport. Međutim, nacionalni savezi i sportski profesionalci su identifikovali određene slabosti, koje nesumnjivo treba prevazići:

- stručnjaci (sportski stručnjaci koji rade sa osobama sa invaliditetom) nisu zastupljeni u nacionalnim sportskim savezima koji preduzimaju mere za razvoj sporta sa gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da se identifikuju i uključe stručnjaci za osobe sa invaliditetom u nacionalnim sportskim savezima i/ili da se obuču postojeće osoblje ako ih nema;
- nacionalni sportski savezi nisu razvili pravila takmičenja za relevantni sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje svim nacionalnim sportskim savezima da izrade pravila takmičenja za odgovarajući sport za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;

Pored toga, uz obaveštenje o svakom prvenstvu navesti i pravila i uslove za njegovo sprovođenje;

- ne postoji ustaljena praksa organizovanja takmičenja sa osobama bez invaliditeta i gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - toga se preporučuje – kako bi se obezbedila integracija i jačanje socijalnih veština osoba sa invaliditetom gde god je to moguće – da se organizuju takmičenja između osoba bez invaliditeta i gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- državni organi/kreatori politike u oblasti sporta nisu u svojim programima predvideli budžetsku stavku za razvoj sporta gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
 - stoga se državnim organima preporučuje da u svoje programe uvrste posebnu budžetsku stavku za razvoj sporta za integraciju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- nisu predviđeni programi obuke ravanja grčko-rimskim stilom za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da nacionalni rvački savez razvije posebne programe obrazovanja i obuke za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
- materijali (knjige, priručnici, brošure...) nisu dizajnirani/razvijeni za osnovno upoznavanje sa sportom ravanja grčko-rimskim stilom i drugim olimpijskim sportovima u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, ali samo za osobe bez invaliditeta;
 - Nacionalna rvačka federacija (i/ili nacionalne vlasti odgovorne za razvoj i promociju sporta) da dizajniraju materijale za rvanje grčko-rimskim stilom i druge olimpijske sportske discipline u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invalidnosti;

Međutim, primećeni su sledeći pozitivni aspekti:

- ✓ ostoji organizovan sistem takmičenja u sportskim disciplinama za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, uključujući rvanje grčko-rimskim stilom;
- ✓ postoji nacionalna organizacija posvećena razvoju sporta i integraciji gluvih i/ili osoba sa invaliditetom – Grčki sportski savez gluvih i još 9 Sportskih klubova gluvih;
- ✓ ostoje komisije ili tela u okviru nacionalnih sportskih saveza (npr. rvanje, šah, karate, džudo, rukomet, atletika...) koji se bave pitanjima inkluzije osoba sa invaliditetom;
- ✓ nacionalni sportski savezi su u svojim godišnjim programima izdvojili sredstva za razvoj sporta za integraciju gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom;
- ✓ nacionalne sportske federacije su uvrstile takmičenja gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u svoje godišnje kalendare takmičenja;

- ✓ sajтови nacionalnih sportskih saveza su prijateljski raspoloženi prema osobama sa invaliditetom;
- ✓ organizuju se sportsko-rekreativne aktivnosti (trening, kampovi i sl.) za osobe sa invaliditetom i/ili gluve osobe zajedno sa osobama bez invaliditeta;
- ✓ od slučaja do slučaja, posebno mesto na sajtovima nacionalnih sportskih saveza ili klubova koji promovisu sport za osobe sa invaliditetom;
- ✓ postoje određene vrste edukacije/postdilomskih obrazovanja profesionalaca koji će se baviti sportom sa gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom; postoje čak i posebne škole za gluve;
- ✓ prema važećim zakonima sportska hala i sportski tereni su prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika;

Iz analize najboljih praksi i odgovora na upitnik, može se zaključiti da nacionalni sportski savezi Republike Grčke treba da preduzmu mere za izradu pravila takmičenja za odgovarajuće sportove za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, povećati stepen integracije gluvih i/ili osoba sa invaliditetom i osoba bez invaliditeta u sportske discipline i, naravno, stvoriti veoma dobru osnovu uvođenjem posebnih programa i osmišljavanjem/proizvodnjom edukativnih materijala za svaki sport.

• *Republika Severna Makedonija*

Republika Severna Makedonija ima jednog korisnika u projektu – Policiskiborečki klub BEZBEDNOST Skopje (PBK BEZBEDNOST Skopje). PBK BEZBEDNOST Skopje je identifikovao osam najboljih praksi za Vodič primera dobrih praksi u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom u rvanju grčko-rimskim stilom. Pored toga, klub je u predviđenom roku dostavio informacije u upitniku kako bi se stvorila što kvalitetnija slika o politici zemlje za uključivanje gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u sport.

Stoga je decembra 1947. godine osnovana Fondacija za udruženje gluvih i nagluvih Republike Makedonije. Posebnu pomoć u osnivanju organizacije dalo je Ministarstvo socijalnog staranja Republike Makedonije. Ministarstvo je pomoglo u osnivanju drugih humanitarnih organizacija. U svom 65-godišnjem razvoju Udruženje gluvih i nagluvih je prošlo kroz nekoliko faza. Udruženje je u periodu 1999-2013 preduzelo značajne aktivnosti na unapređenju položaja gluvih osoba u smislu unapređenja prve regulative, obrazovanja, socijalne zaštite, zapošljavanja, kulture, sporta i rekreacije, međunarodne saradnje, saradnje sa domaćim nevladinim humanitarnim organizacije, državni organi i ustanove. U ovom periodu svojim aktivnostima i delovanjem omogućila je da se sagledaju potrebe i problemi gluvih i nagluvih osoba, da se podigne svest građana, ali i državnih organa. U okviru udruženja postoji 17 udruženja iz različitih gradova.

1964. godine osnovana je Nacionalna federacija za sport i rekreaciju invalida Severne Makedonije - Paraolimpijski komitet Severne Makedonije (NFSRIM - MPK). Nacionalna

federacija za sport i rekreaciju osoba sa invaliditetom Severne Makedonije - Paraolimpijski komitet Severne Makedonije je sportska, dobrovoljna, društveno-humanitarna organizacija, osnovana 1965. godine, čiji je osnovni cilj razvoj, stvaranje, objedinjavanje i predstavljanje sportsko-rekreativnih delatnosti svih invalida na teritoriji Republike Severne Makedonije, bez obzira na vrstu, stepen i karakter invaliditeta, kao i razloge nastanka invaliditeta. Makedonski paraolimpijski komitet obavlja svoju delatnost u skladu sa svojim normama, predlozima i kriterijumima kao i normama, predlozima i kriterijumima Međunarodnog paraolimpijskog komiteta, čiji je član od 1994. godine kada je u Tokiju aklamacijom primljena za redovnog člana na Generalne skupštine.

Veoma je značajna Nacionalna sportska federacija gluvih Severne Makedonije, koja je ostvarila mnoge sjajne rezultate. Glavni cilj Saveza gluvih je razvoj sporta gluvih u Republici Severnoj Makedoniji. Član je Evropske sportske organizacije gluvih. Jedan od njenih najpopularnijih sportista je plivač Andrej Stojanoski - osvajač srebrne medalje na Svetskom kupu u plivanju za sportiste sa oštećenim sluhom.

U Republici Severnoj Makedoniji postoji nekoliko paraolimpijca koji su postigli izuzetne rezultate. Na primer, Olivera Nakovska Bikova u streljaštvu; Branimir Jovanovski, streljaštvo; Vančo Karanfilov, streljaštvo; Vangel Žabev, plivanje - 2 bronzane medalje sa Paraolimpijskih igara u Arnemu – 1980.; Andrej Stojanoski, plivanje (sportisti sa oštećenim sluhom).

Olivera Nakovska Bikova je osvojila zlatnu medalju sa svetskim paraolimpijskim rekordom u Londonu 2012, zlatnu medalju sa Evropskog prvenstva u Danskoj - 2001, evropski rekorder, 3 srebrne medalje sa Evropskog prvenstva u Vroclavu 2005 i Sul - 2007, a srebrna medalja sa Svetskog prvenstva u Sargansu – 2006., 6. mesto na Paraolimpijskim igrama u Atini – 2004., učesnik 2 svetska prvenstva i ekipno osvojio 1 srebrnu i 1 bronzanu medalju, učesnik 4 EP: 2 zlatna i 3 srebrna medalje – pojedinačno, 2 srebrne i 4 bronzane medalje – ekipno. Osvojila je preko 10 medalja sa evropskih kupova i drugih međunarodnih prvenstava, višestruka državna prvakinja Makedonije, apsolutna rekorderka Republike Makedonije u disciplini – vazdušni pištolj, najbolja atletičarka Makedonije, najbolji paraolimpijac, dobila je i najviše priznanje "8. septembar" od predsednik republike, osvojila je preko 20 medalja na evropskim i drugim međunarodnim prvenstvima i kupovima, drži svetski paraolimpijski rekord u gađanju vazdušnim pištoljem. Olivera Nakovska Bikova je pokazala da za integritet čoveka nije važan samo fizički integritet, već i integritet karaktera.

Branimir Jovanovski je osvojio zlatnu medalju u disciplini vazdušni pištolj, uz novi svetski i paraolimpijski rekord, na Paraolimpijskim igrama u Barseloni 1992. godine; osvojio je više od 50 medalja sa međunarodnih prvenstava; osvojio 50 medalja sa svetskih i evropskih prvenstava i kupova; višestruki državni prvak Makedonije u gađanju vazdušnim pištoljem; proglašen je za najboljeg sportistu Republike Makedonije; pet puta je bio najbolji sportista grada Kumanova; nagrađen je ordenom „8. septembar“ od predsednika republike; od 1996. godine se bavi i trenerskim poslom, gde ima zapažene rezultate. Kao trener nesebično prenosi svoja iskustva sa drugima. Kao građanski aktivista, kroz „Mobilnost Makedonije“, Branimir se godinama bori za solidarno društvo

sa jednakim mogućnostima za sve, u kojem će osobe sa invaliditetom moći da žive život kao jednaki. Branimir Jovanovski uspeo je da inspiriše mnoge građane da prevaziđu prepreke.

Vančo Karanfilov je osvojio srebrnu medalju sa Paraolimpijskih igara u Atini – 2004; Izjednačen evropski rekord; 5. mesto na Paraolimpijskim igrama u Sidneju – 2000; učesnik 3 svetska prvenstva: 1 srebrna medalja i 1 bronzana medalja – pojedinačno i 1 srebrna i 1 bronzana medalja – ekipno; Evropski šampion iz Danske – 2001; učesnik 5 evropskih prvenstava: 1 zlatna medalja – pojedinačno, 2 srebrne i 5 bronzanih medalja – ekipno; preko 25 medalja sa evropskih kupova i drugih međunarodnih prvenstava; 9-struki državni prvak Makedonije; Sportista godine Republike Makedonije za 2004. godinu u organizaciji Sportskog saveza Republike Makedonije, FFK, MRT i drugih štampanih i elektronskih medija; višestruki sportista Makedonije u organizaciji NFSRIM; dvostruki dobitnik Nagrade grada Skoplja „13. novembar“; Gigant Makedonskog olimpijskog komiteta.

Andrej Stojanoski osvojio Srebrnu medalju u plivanju na Svetskom prvenstvu u Teksasu; oborio nekoliko državnih rekorda; dobio je 5 sportskih Oskara i preko 300 nagrada i medalja; nosilac stipendije Agencije za omladinu i sport svetske kategorije. Osvojio je dva četvrta mesta na Evropskom prvenstvu gluvih održanom u Lublinu 2018. godine; peto mesto na 200 metara pojedinačno na Svetskom prvenstvu gluvih, Sao Paulo, Brazil, 2019; dobitnik nagrade "13. novembar" koju dodeljuje grad Skopje za izuzetne sportske rezultate u plivanju u kategoriji lica sa posebnim potrebama.

Prema odgovorima na upitnik, identifikovane su sledeće slabosti:

- ne postoje komisije ili tela u okviru nacionalnih sportskih federacija za sport (npr. rvanje, šah, karate, džudo, rukomet, atletika itd.) koji se bave pitanjima vezanim za integraciju osoba sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje nadgledanje dobre prakse iz drugih zemalja i osnivanje tela u okviru nacionalnih sportskih saveza za sport koja će se baviti samo pitanjima vezanim za integraciju osoba sa invaliditetom;
- nacionalni sportski savezi u svojim godišnjim programima nisu izdvojili sredstva za razvoj sporta za inkluziju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje svim nacionalnim sportskim savezima da u svoje godišnje programe uključe posebne stavke i budžet za razvoj sporta za integraciju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- nacionalni sportski savezi nemaju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se svim udruženjima (bilo da su registrovana samo za gluve ili osobe sa invaliditetom) preporučuje da kreiraju promotivne materijale za promociju određenog sporta kojim se gluvi ili osobe sa invaliditetom bave;

- nacionalni sportski savezi nisu razvili pravila takmičenja za relevantni sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje svim nacionalnim sportskim savezima da razviju pravila takmičenja za odgovarajući sport za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- nepostojanje posebne stranice na sajtovima nacionalnih sportskih saveza ili klubova za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da se na sajtovima nacionalnih sportskih saveza i klubova napravi posebna kartica/mesta koja obaveštava o aktivnostima za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- ne postoje programi za posebne vidove obrazovanja/postdiplomskih obrazovanja profesionalaca koji će se baviti sportom sa gluvim i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje nacionalnim vlastima u oblasti obrazovanja i sporta da razviju programe za obrazovanje/postobrazovanje osoba koje žele da se bave sportom sa osobama sa invaliditetom;
- nisu predviđeni programi obuke grčko-rimskog rvanja za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da nacionalni rvački savez razvije programe specijalnog obrazovanja i obuke za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
- materijali (knjige, priručnici, brošure...) nisu dizajnirani/razvijeni za osnovno upoznavanje sa sportom grčko-rimskog rvanja i drugim olimpijskim sportovima u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, ali samo za osobe bez invaliditeta;
 - Nacionalna rvačka federacija (i/ili nacionalne vlasti odgovorne za razvoj i promociju sporta) da dizajniraju materijale za rvanje grčko-rimskim stilom i druge olimpijske sportske discipline u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invalidnosti;

Međutim, Republika Severna Makedonija takođe beleži niz pozitivnih aspekata u vezi sa uključivanjem osoba sa invaliditetom u sport, pa je i uočeno:

- ✓ postoji organizovan sistem sportskih takmičenja;
- ✓ postoji nacionalna organizacija posvećena razvoju sporta i integraciji gluvih i/ili osoba sa invaliditetom – Nacionalna sportska federacija gluvih Severne Makedonije;
- ✓ gluvi i nagluvi sportisti učestvuju na takmičenjima Nacionalne plivačke federacije i Makedonskog sportskog streljačkog saveza;
- ✓ postoje stručni treneri u svim sportovima koji rade sa gluvim osobama, npr. trener plivanja radi sa plivačima, trener streljaštva radi sa strelcima itd.;

- ✓ organizuju se takmičenja sa osobama bez invaliditeta i gluvi i/ili osobama sa invaliditetom; tačnije, gluvi i nagluvi sportisti takmiče se zajedno sa osobama bez invaliditeta, na istom nivou bez ustupaka;
- ✓ organizuju se sportsko-rekreativne aktivnosti (treninzi, kampovi i sl.) za osobe sa invaliditetom i/ili gluve zajedno sa osobama bez invaliditeta;
- ✓ u godišnjem programu Agencije za omladinu i sport predviđena je budžetska stavka za razvoj osoba sa invaliditetom na koju konkurišu savezi i na taj način se finansiraju za realizaciju svojih sportskih aktivnosti, takođe postoje sredstva obezbeđena od Ministarstva rada i socijalna politika;
- ✓ ambijent u kome se odvija sportska aktivnost, što se tiče gluvih sportista, sportske hale i sportski tereni su prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika;

Iz analize najboljih praksi i odgovora na upitnik može se zaključiti da relevantni kreatori politike i akteri preduzimaju aktivnosti u cilju podizanja nivoa uključenosti gluvih i osoba sa invaliditetom u sport. U svakom slučaju, potrebno je preduzeti mere u cilju podizanja svesti o ovoj problematici kroz uvođenje posebnih edukativnih materijala, izradu promotivnih materijala za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvi i/ili osobama sa invaliditetom, osnivanje komisija ili tela koja rade na pitanja u vezi sa uključivanjem osoba sa invaliditetom i naravno obezbeđivanje posebne budžetske stavke u godišnjim budžetima nacionalnih sportskih saveza za razvoj sporta za integraciju gluvi i/ili osoba sa invaliditetom.

• Republika Srbija

Pošto u projektu učestvuju dve organizacije iz Republike Srbije, i to: Rvački klub Radnički i Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora „11. maj“ Jagodina, zajedno su identifikovali pet najboljih praksi za Vodič primera dobrih praksi u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba ili osobe sa invaliditetom u rvanju grčko-rimskim stilom ili u sportu generalno. Oni su naveli primere dobre prakse koje se sprovode u Republici Srbiji, jer je osnovna ideja da se pruži pregled kako zainteresovane strane uspevaju da uključe gluve osobe ili osobe sa invaliditetom u sport, od zemlje do zemlje. Štaviše, odgovorili su na upitnik u datom roku kako bi poboljšali kvalitet istraživanja i predstavili dublje informacije.

Prema sprovedenim istraživanjima Rvačkog kluba Radnički, i Škole sa domom za učenike oštećenog sluha i govora „11. maj“ Jagodina, može se konstatovati da Škola sa domom za učenike oštećenog sluha i govora „11. maj“ Jagodina stalno organizuje rekreativne aktivnosti, a to radi od 1928. U Domu učenika su stvoreni uslovi koji omogućavaju pojedincima da se kroz rad sekcije razvijaju u sportu prema svojim mogućnostima, a većem broju učenika omogućeno je korišćenje slobodnog vremena na

kvalitativno bolji način. Po interesovanjima učenika u školi i u domu, već dugi niz godina uspešno radi sportska sekcija: sekcija za fudbal, košarku – basket 3na3, atletiku, stoni tenis i šah.

Veoma pozitivan primer uključivanja gluvih u sport bila je rvačka emisija u beogradskoj školi za osobe oštećenog sluha. Presentaciju su napravili aktuelni reprezentativci Srbije u rvanju i učenici su to prihvatili sa velikom euforijom i veoma uspešno. Deca su bila presrećna i vidno uzbuđena, i dečaci i devojčice. Na kraju prezentacije učenicima je omogućeno da zajedno sa rvačima isprobaju neke vežbe, što je naišlo na veoma pozitivan prijem kod dece i izazvalo radost. Začudo, interesovanje je bilo veoma veliko ne samo među dečacima, već i među devojčicama. Pokazali su se veštijim i borbenijim od dečaka.

U dugogodišnjoj tradiciji Rvačkog kluba Radnički, veoma je dobar pozitivan primer dobre prakse da je u zlatnoj eri kluba primljen u članstvo gluvi sportista – Jova Radakov. Kruna njegove karijere je zlatna medalja na zvaničnom državnom prvenstvu.

2012. godine osnovan je Streličarski klub osoba sa invaliditetom „Havkeie“ u Kragujevcu. Osnivači i prvi članovi bili su osobe sa invaliditetom, a klub je osnovan kao klub za osobe sa invaliditetom. Kragujevčani su se posle kratkog vremena zainteresovali za streljaštvo, a klub je primio i osobe bez invaliditeta. Iako je to sport pogodan za osobe sa invaliditetom. Klub broji pedesetak članova, od kojih četrdesetak učestvuje na takmičenjima. Ovo nije samo pozitivan primer stvaranja kluba za osobe sa invaliditetom, već i integracije osoba sa i bez invaliditeta.

U 2015. godini šah u Školi sa domom za oštećenog sluha i govora „11. maj“ Jagodina je identifikovan kao primer dobre prakse. Interesovanje za ovu igru počelo je sasvim slučajno, kada su učenici petog razreda školske 2015/2016, iz radoznalosti, samostalno otvorili šahovsku tablu tokom školskog raspusta. Učenici su sve svoje slobodno vreme provodili igrajući šah jedni sa drugima i sa svojim nastavnicima. U narednoj školskoj 2016/2017 godini uveden je probno izborni predmet – ŠAH. Na času se izučavaju različite strategije otvaranja, napada i odbrane. Od naredne školske godine školski tim je učestvovao na republičkim i međunarodnim turnirima i osvojio nekoliko medalja.

Iz prikazanih podataka istraživanja može se zaključiti da Republika Srbija mora da preduzme različite aktivnosti na unapređenju politike integracije osoba sa invaliditetom i osoba bez invaliditeta, posebno u sportu. To podrazumeva prvo podizanje svesti o potrebi da se osobama sa invaliditetom obezbede isti uslovi kao i osobama bez invaliditeta, a zatim stvaranje mehanizama za njihovu punu integraciju. Prema odgovorima na upitnik, identifikovane su sledeće slabosti:

- ne postoji organizovan sistem takmičenja u sportskim disciplinama gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- stoga se preporučuje stvaranje organizovanog sistema takmičenja gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u svim sportskim disciplinama;
- ne postoji nacionalna organizacija koja radi na razvoju sporta i inkluziji gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;

- stoga se preporučuje da aktivisti i nadležni promovišu proces stvaranja nacionalne organizacije koja će se starati o razvoju sporta i inkluziji gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- nacionalni sportski savezi u svojim godišnjim programima nisu izdvojili sredstva za razvoj sporta za inkluziju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
 - nacionalni sportski savezi u svojim godišnjim programima nisu izdvojili sredstva za razvoj sporta za inkluziju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- nacionalni sportski savezi nisu uključili takmičenja za gluve i/ili osobe sa invaliditetom u svoje godišnje kalendare takmičenja;
 - stoga se preporučuje nacionalnim sportskim savezima da u svojim godišnjim kalendarima takmičenja predvide i organizuju takmičenja za osobe sa invaliditetom, ali i da, u cilju obezbeđivanja integracije i jačanja socijalnih veština osoba sa invaliditetom, predvide i organizuju, gde god je to moguće, takmičenja osoba bez invaliditeta i gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- stručnjaci (sportski stručnjaci koji rade sa osobama sa invaliditetom) nisu zastupljeni u nacionalnim sportskim savezima koji preduzimaju mere za razvoj sporta sa gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da se identifikuju i uključe stručnjaci za osobe sa invaliditetom u nacionalnim sportskim savezima i/ili da se obuču odgovarajuće osoblje;
- nacionalni sportski savezi nemaju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se svim udruženjima (bilo da su registrovana samo za gluve ili osobe sa invaliditetom) preporučuje da kreiraju promotivne materijale za promociju određenog sporta kojim se gluvi ili osobe sa invaliditetom bave;
- nacionalni sportski savezi nisu razvili pravila takmičenja za relevantni sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se svim nacionalnim sportskim savezima preporučuje da razviju pravila takmičenja za odgovarajući sport za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- nepostojanje posebne stranice na veb-sajtovima nacionalnih sportskih saveza ili klubova za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga je preporučljivo napraviti posebnu karticu/mesto na veb-sajtovima nacionalnih sportskih saveza i klubova koje informiše o aktivnostima za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- državni organi/kreatori politike u oblasti sporta nisu u svoje programe uvrstili nijednu budžetsku stavku za razvoj sporta gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;

- stoga se nacionalnim vlastima preporučuje da izdvajaju sredstva u budžetu za nacionalne sportske vlasti kako bi omogućili klubovima i udruženjima da sprovode aktivnosti posebno osmišljene za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
- ne postoje programi za posebne vidove edukacije/postobrazovanja profesionalaca koji će se baviti sportom sa gluvim i/ili osobama sa invaliditetom;
- stoga se preporučuje nacionalnim vlastima u oblasti obrazovanja i sporta da razviju programe za obrazovanje/postobrazovanje osoba koje žele da se bave sportom sa osobama sa invaliditetom;
- sportske hale i sportski tereni nisu prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika (osoba sa invaliditetom);
- toga se preporučuje stvaranje fizičkih uslova za pristupačnost i obavljanje aktivnosti za osobe sa invaliditetom;
- programi obuke iz rvanja grčko-rimskim stilom prilagođeni za gluve i/ili osobe sa invaliditetom nisu obezbeđeni;
- stoga se preporučuje da nacionalni rvački savez razvije programe specijalnog obrazovanja i obuke za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
- materijali (knjige, priručnici, brošure...) nisu dizajnirani/razvijeni za osnovno upoznavanje sa sportom rvanje grčko-rimskim stilom i drugim olimpijskim sportovima u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, već samo za osobe bez invaliditeta;
- Nacionalna rvačka federacija (i/ili nacionalne vlasti odgovorne za razvoj i promociju sporta) da dizajniraju materijale za rvanje grčko-rimskim stilom i druge olimpijske sportske discipline u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invalidnosti;

Uočeni su i pozitivni aspekti:

- ✓ postoje komisije ili tela u okviru nacionalnih sportskih saveza za sport (npr. rvanje, šah, karate, džudo, rukomet, atletika itd.) koji se bave pitanjima vezanim za integraciju osoba sa invaliditetom;
- ✓ organizuju se takmičenja sa osobama bez invaliditeta i gluvim i/ili osobama sa invaliditetom i to takmičenja u streljaštvu;
- ✓ u nekim sportovima se organizuju rekreativne sportske aktivnosti (treninzi, kampovi i sl.) za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom zajedno sa osobama bez invaliditeta;

Iz analize najboljih praksi i odgovora na upitnik može se zaključiti da nacionalni sportski savezi Republike Srbije treba da preduzmu mere u cilju podizanja svesti o problematici – inkluziji gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u svim sportskim savezima – kroz uvođenje posebnih programa, organizovanje zajedničkih takmičenja u svim sportskim disciplinama za osobe bez invaliditeta i osobe sa invaliditetom i pojačanu promociju i dizajn/proizvodnju edukativnog materijala za svaki pojedinačni sport. Veoma važno

pitanje je nepostojanje fizičkih uslova za pristupačnost i obavljanje aktivnosti za osobe sa invaliditetom, a država i svi akteri moraju da preuzmu akciju da se stvore uslovi za obuku ovih osoba. Finansiranje sportskih aktivnosti osoba sa invaliditetom mora postati praksa u svim sportskim savezima.

- **Republika Bugarska**

Jedina organizacija iz Republike Bugarske koja učestvuje kao korisnik u ovom projektu - *Sport klub Angel Voyvoda - Haskovo* identifikovala je pet najboljih praksi za Vodič primera dobrih praksi u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba ili osoba sa invaliditetom u rvanju grčko-rimskim stilom ili sport u zadatom roku. Država koja primenjuje dobre prakse je Republika Bugarska, jer je glavna ideja da se da pregled svake zemlje o tome kako zainteresovane strane uspevaju da integrišu gluve osobe ili osobe sa invaliditetom u sport. Štaviše, odgovorili su na upitnik u datom roku kako bi povećali kvalitet istraživanja i predstavili detaljnije informacije.

Prema sprovedenom istraživanju, može se konstatovati da je prva prezentovana pozitivna praksa iz 2004. godine, gde su razvijene metode treninga za izoštravanje čula sportista (tačnije, metoda ogledanja). Kada radite sa gluvim sportistima, metoda preslikavanja omogućava sportistima da vide vežbu i direktno kopiraju aktivnost, bez potrebe za detaljnim objašnjenjima.

U 2004. godini identifikovane su još dve pozitivne prakse: korišćenje metoda verbalnog i gestualnog treniranja, obezbeđivanje odgovarajuće kvalifikacije trenera i povećanje lične motivacije sportista. To znači da treneri koji rade sa sportistima sa invaliditetom treba da budu odgovarajuće kvalifikovani. Na primer, Nacionalna sportska akademija „Vasil Levski” u Bugarskoj nudi program „Prilagođena fizička aktivnost i sport”, koji može pripremiti profesionalce za sve izazove u vezi sa svakodnevnim sportskim aktivnostima sa ovim sportistima.

2022. godine počelo je stvaranje uslova i finansijske podrške za pripremu sportista sa invaliditetom za učešće na međunarodnim takmičenjima. Kao pozitivna praksa prepoznata je i primena medijske politike o prednostima fizičke aktivnosti i bavljenja sportom osoba sa invaliditetom od 2022. godine. Deficit informacija stanovnika malih gradova o mogućnostima različitih sportskih programa za integraciju osoba sa invaliditetom je i dalje veoma visok. Ove programe treba više promovisati kako bi se povećala svest javnosti o prednostima bavljenja sportom u zajednici.

Iz odgovora na upitnik Bugarska je uspostavila veoma dobar sistem u oblasti sporta za punu integraciju osoba sa invaliditetom, tačnije:

- ✓ postoji organizovan sistem sportskih takmičenja – Bugarsko prvenstvo gluvih i obuhvata sledeće sportove: rvanje, džudo, badminton, odbojku, fudbal, stoni tenis i tenis;

- ✓ postoji nacionalna organizacija, Bugarska sportska federacija gluvih, koja radi na razvoju sporta i inkluziji gluvih osoba u Bugarskoj; sportisti sa drugim invaliditetom imaju svoje saveze, npr. Sport za osobe sa invaliditetom;
- ✓ postoje komisije i komiteti za sport u okviru nacionalnih sportskih saveza koji se bave pitanjima inkluzije osoba sa invaliditetom; na primer, Sport za osobe sa invaliditetom se bavi uključivanjem osoba sa invaliditetom u različite sportove, Ministarstvo omladine i sporta takođe se bavi uključivanjem osoba sa invaliditetom u različite sportove;
- ✓ Ministarstvo omladine i sporta svake godine objavljuje nove programe u kojima obezbeđuje budžete (za razvoj sporta za inkluziju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom) za različite saveze;
- ✓ Bugarska sportska federacija gluvih ima svoj godišnji kalendar sa takmičenjima za gluve i/ili osobe sa invaliditetom za različite sportove;
- ✓ postoje stručnjaci u nacionalnim sportskim savezima koji sprovode aktivnosti na razvoju sporta gluvih i/ili osoba sa invaliditetom, odnosno postoje glavni treneri koji su obučeni i kvalifikovani za rad sa osobama sa različitim invaliditetom;
- ✓ Nacionalni sportski savezi kreiraju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim i/ili osobama sa invaliditetom; na primer, Bugarska sportska federacija gluvih radi veoma aktivno sa svim javnim centrima i školama u kojima su prisutne osobe sa invaliditetom;
- ✓ postoje posebna pravila takmičenja za različite sportove za d/gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
- ✓ u rvanju se organizuju mešovita takmičenja za osobe sa i bez invaliditeta;
- ✓ organizuju se sportsko-rekreativne aktivnosti (treninzi, kampovi, itd.) za osobe sa i bez invaliditeta u organizaciji Bugarske rvačke federacije;
- ✓ Ako sportski klub ili savez uključuje osobe sa invaliditetom, na sajtovima postoji poseban odeljak za osobe sa invaliditetom;
- ✓ svaka opština u Bugarskoj troši oko 10% budžeta za sport na razvoj sporta za osobe sa posebnim potrebama;
- ✓ postoje određene vrste obuka za profesionalce koji će se baviti sportom gluvih i/ili osoba sa invaliditetom; na primer, u Nacionalnoj sportskoj akademiji Vasil Levski postoji kurs prilagođene fizičke aktivnosti koji priprema profesionalce za rad sa osobama sa invaliditetom;
- ✓ Sportske hale u kojima osobe sa invaliditetom mogu da se bave raznim sportovima u potpunosti su prilagođene njihovim potrebama;
- ✓ postoje programi treninga grčko-rimskog rvanja dizajnirani posebno za osobe sa invaliditetom na amaterskom i profesionalnom nivou;

- ✓ objavljeno je nekoliko knjiga i priručnika za osnovni uvod u sport rvanja grčko-rimskim i drugim olimpijskim sportovima u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, npr. „Osnove rvanja u grčko-rimskom stilu za gluve osobe“;

Na osnovu analize najboljih praksi i odgovora na upitnik, može se zaključiti da nacionalni sportski savezi Republike Bugarske, a posebno država, preduzimaju mere za podizanje svesti po pitanju inkluzije gluvih osoba i/ ili osoba sa invaliditetom u svim sportskim savezima, kroz uvođenje posebnih programa, obezbeđivanje odgovarajućih fizičkih uslova za treniranje, organizovanje zajedničkih takmičenja osoba bez invaliditeta i osoba sa invaliditetom, pojačanu promociju i osmišljavanje/proizvodnju edukativnog materijala za svaki sport. U tom smislu, nacionalni savezi moraju nastaviti sa najboljom praksom i unaprediti promociju sporta osoba sa invaliditetom u svim sportskim disciplinama.

- **Republika Kipar**

Zewepepe Consultants Ltd identifikovao je jedanaest najboljih praksi za Vodič primera dobrih praksi u sprečavanju diskriminacije gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom u rvanju grčko-rimskim stilom, od čega je pet najboljih praksi koje se primenjuju na Kipru kao zemlji koja sprovodi projekat. Druge identifikovane najbolje prakse primenjuju Evropska unija, Belgija, Holandija, Francuska i Nemačka, Azija i na međunarodnom nivou. Iako je zahtev bio da se identifikuje pet najboljih praksi po zemlji i odgovori na pitanje kako bi se povećao kvalitet istraživanja, *Zewepepe Consultants* je predstavio šest dodatnih najboljih praksi u međunarodnom kontekstu.

Prema istraživanju koje je sproveo *Zewepepe Consultants* može se konstatovati da su gluve osobe bile integrisane u sport mnogo ranije u međunarodnom kontekstu, 1924. godine osnivanjem Međunarodnog komiteta za sport gluvih, te su prepoznate kao ravnopravni predstavnici zajednice kao osobe bez invaliditeta.

U Republici Kipar, prva pozitivna akcija za uključivanje gluvih osoba u sport identifikovana je 1985. godine sa osnivanjem Kiparskog sportskog udruženja gluvih. Ova federacija postoji i funkcioniše i danas, a međunarodno je priznata od strane Međunarodnog olimpijskog komiteta. Zanimljivo je da su kiparske osobe oštećenog sluha učestvovala na Olimpijskim igrama tokom 1997, 2001, 2005, 2009, 2013, 2017.

Godine 1990. kada su gluvi odlučili da osnaže svoju zajednicu u kiparskom društvu, osnovana je Pankiprska organizacija gluvih (PAOK). Takođe, zajednica gluvih je ojačana kroz razne događaje i razvoj kiparskog znakovnog jezika.

Devedesetih godina prošlog veka došlo je do povećanja značaja organizacionog udruživanja u cilju pomoći i integracije gluvih osoba, a 1995. godine osnovan je Klub gluvih u Limasolu. 2004. godine, osnivanje nezvanične zajednice/organizacije na Kipru – Kiparske federacije DEAF – prepoznato je kao pozitivna praksa. 2010. godine osnovano je i Udruženje gluvih Pafos - Kipar.

Iz prikazanih podataka, prema istraživanju, može se zaključiti da Republika Kipar vodi politiku inkluzivnosti osoba sa invaliditetom, odnosno da vlasti/zainteresovane strane pokazuju određeni nivo svesti o značaju inkluzije ove populacije u sportu. Međutim, nacionalni savezi i sportski radnici uočili su određene slabosti, koje nesumnjivo moraju biti prevaziđene:

- stručnjaci (sportski stručnjaci koji rade sa osobama sa invaliditetom) nisu zastupljeni u nacionalnim sportskim savezima koji preduzimaju mere za razvoj sporta sa gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje da se identifikuju i uključe stručnjaci za osobe sa invaliditetom u nacionalnim sportskim savezima i/ili da se obuču odgovarajuće osoblje ako ih nema;
- nacionalni sportski savezi nemaju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se svim udruženjima (bilo da su registrovana samo za gluve ili osobe sa invaliditetom) preporučuje da kreiraju promotivne materijale za promociju određenog sporta kojim se gluvi ili osobe sa invaliditetom bave;
- nacionalni sportski savezi nisu razvili pravila takmičenja za relevantni sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje svim nacionalnim sportskim savezima da izrade pravila takmičenja za odgovarajući sport za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- ne postoji ustaljena praksa organizovanja takmičenja sa osobama bez invaliditeta i gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom;
 - stoga se preporučuje – kako bi se obezbedila integracija i jačanje socijalnih veština osoba sa invaliditetom gde god je to moguće – da se organizuju takmičenja između osoba bez invaliditeta i gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- nepostojanje posebne veb-stranice na sajtovima nacionalnih sportskih saveza ili klubova za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;
 - stoga je preporučljivo napraviti posebnu karticu/mesto na sajtovima nacionalnih sportskih saveza i klubova koje informiše o aktivnostima za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom;
- sportska hala i sportski tereni nisu prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika (osoba sa invaliditetom);
 - stoga se preporučuje stvaranje fizičkih uslova za pristupačnost i obavljanje aktivnosti za osobe sa invaliditetom;
- programi obuke iz rvanja grčko-rimskim stilom za gluve i/ili osobe sa invaliditetom nisu obezbeđeni;
 - stoga se preporučuje da nacionalni rvački savez razvije posebne programe obrazovanja i obuke za gluve i/ili osobe sa invaliditetom;

- materijali (knjige, priručnici, brošure...) nisu dizajnirani/razvijeni za osnovno upoznavanje sa sportom grčko-rimskog rvanja i drugim olimpijskim sportovima u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, već samo za osobe bez invaliditeta;
 - Nacionalna rvačka federacija (i/ili nacionalne vlasti odgovorne za razvoj i promociju sporta) da dizajniraju materijale za rvanje grčko-rimskim stilom i druge olimpijske sportske discipline u rvanju (žensko slobodno rvanje) za gluve i/ili osobe sa invalidnosti;

Međutim, veliki korak napred za Kipar je donošenje kiparskog zakona o znakovnom jeziku 2008. godine, ali ovaj znakovni jezik je za svakodnevnu upotrebu, a ne posebno za sport, što bi moglo biti područje za poboljšanje. Uočeni su i pozitivni aspekt:

- ✓ postoji organizovan sistem takmičenja u sportskim disciplinama za gluve i/ili osobe sa invaliditetom, uključujući rvanje grčko-rimskim;
- ✓ postoji nacionalna organizacija posvećena razvoju sporta i integraciji gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom - Kiparska sportska federacija gluvih;
- ✓ postoje komisije ili tela u okviru nacionalnih sportskih federacija (npr. rvanje, šah, karate, džudo, rukomet, atletika...) koje se bave pitanjima inkluzije osoba sa invaliditetom, uključujući rvanje grčko-rimskim stilom;
- ✓ nacionalni sportski savezi su u svojim godišnjim programima izdvojili sredstva za razvoj sporta za integraciju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom, ali uglavnom u vezi sa Olimpijskim igrama svake četiri godine;
- ✓ postoji solidna osnova za unapređenje i obezbeđivanje adekvatnih budžetskih sredstava za inkluziju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom;
- ✓ nacionalne sportske federacije su uvrstile takmičenja gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u svoje godišnje kalendare takmičenja;
- ✓ prema Olimpijskim igrama ne postoje ograničenja za organizovanje sportsko-rekreativnih aktivnosti (trening, kampovi i sl.) za gluve i/ili osobe sa invaliditetom zajedno sa osobama bez invaliditeta;
- ✓ postoje određene vrste edukacija/obuka za profesionalce koji su voljni da se bave sportom sa gluvim osobama i/ili osobama sa invaliditetom (osnovne studije, master studije);

Iz analize najboljih praksi i odgovora na upitnik, može se zaključiti da nacionalni sportski savezi Republike Kipar treba da preduzmu mere za podizanje svesti o pitanju – uključivanje gluvih osoba i/ili osoba sa invaliditetom u sve sportske saveze - uvođenjem posebnih programa, obezbeđivanjem adekvatnih fizičkih uslova za treniranje, organizovanjem zajedničkih takmičenja za osobe bez invaliditeta i osoba sa invaliditetom, povećanjem promocije i osmišljavanjem/proizvodnjom edukativnog materijala za svaki sport.

4. Komparativna analiza

Na osnovu identifikovanih dobrih praksi po zemljama, može se zaključiti da sve partnerske zemlje imaju najmanje pet dobrih praksi u kojima je evidentno uključivanje osoba sa invaliditetom u sport. Međutim, prema predstavljenim odgovorima na upitnik, nivo uključenosti svake države u podizanje svesti o ovom pitanju je različit. Dakle, uporedna iskustva svake zemlje - korisnice ovog projekta biće predstavljena na grafički način.

1. *Da li postoji organizovan sistem takmičenja u sportskim disciplinama za gluve i/ili osobe sa invaliditetom?*

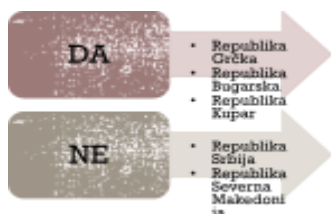
2. *Da li postoji nacionalna organizacija koja radi na razvoju sporta i inkluzije za gluve i/ili osobe sa invaliditetom?*

3. Da li u okviru nacionalnih sportskih saveza postoje komisije ili tela za sportske discipline (npr. rvanje, šah, karate, džudo, rukomet, atletika, itd.) koje rade na pitanjima vezanim za inkluziju osoba sa invaliditetom?

4. Da li nacionalni sportski savezi imaju budžet u svojim godišnjim programima za razvoj sporta za integraciju gluvih i/ili osoba sa invaliditetom?

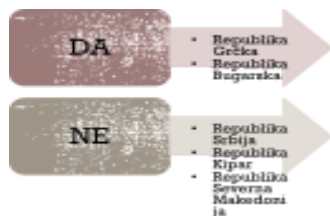
5. Da li nacionalni sportski savezi uključuju takmičenja gluvih i/ili osoba sa invaliditetom u svoje godišnje kalendare takmičenja?

6. Da li u nacionalnim sportskim savezima postoje stručnjaci koji preduzimaju mere za razvoj sporta gluvih i/ili osoba sa invaliditetom?

7. Da li nacionalni sportski savezi imaju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim i/ili osobama sa invaliditetom?

8. Da li su nacionalni sportski savezi utvrdili pravila takmičenja za odgovarajući sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom?

9. Da li se organizuju takmičenja sa osobama bez invaliditeta i gluvim i/ili osobama sa invaliditetom?

10. Da li se organizuju sportsko-rekreativne aktivnosti (trening, kampovi, itd.) za gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom zajedno sa osobama bez invaliditeta?

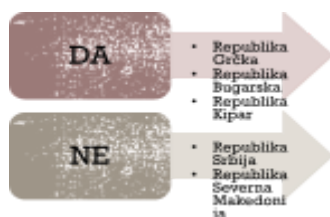
11. Da li na sajtovima nacionalnih sportskih saveza ili klubova postoji poseban odeljak koji promovise sport za gluve i/ili osobe sa invaliditetom?

12. Da li državni organi/kreatori politike u oblasti sporta imaju budžetsku stavku u svojim programima za razvoj sporta gluvih i/ili osoba sa invaliditetom?

13. Da li postoje posebne vrste obrazovanja/postobrazovanja za profesionalce koji su voljni da rade u sportu sa gluvim i/ili osobama sa invaliditetom?

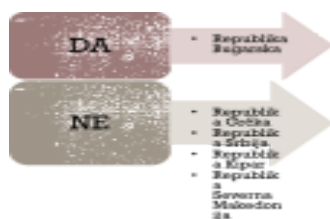
14. Da li je okruženje u kojem se odvija aktivnost, sportske hale i sportski tereni, prilagođeni potrebama i mogućnostima učesnika?

15. Da li postoje programi obuke za rvanje grčko-rimskim stilom dizajnirani za gluve i/ili osobe sa invaliditetom?

16. Da li su razvijeni materijali (knjige, priručnici, brošure, itd.) za osnovni uvod u sport grčko-rimskog rvanja i druge olimpijske sportske discipline u rvanju (slobodno rvanje za žene) za g/gluve osobe i/ili osobe sa invaliditetom?

Prema odgovorima učesnika projekta, može se zaključiti da zemlje pokazuju svest o potrebi uključivanja gluvih osoba i osoba sa invaliditetom u sportske aktivnosti, sprovode dobre prakse, ali je značaj ovakvog projekta prepoznat više nego ikad, odnosno podizanje nivoa svesti građana i zainteresovanih strana o potrebama osoba sa invaliditetom i značaju njihove ravnopravne integracije u sport. Stoga je ova tema veoma važna za unapređenje ljudskih prava i stvaranje društva sa garantovanim uslovima za jednak pristup sportskim aktivnostima za sve osobe, bez ograničenja.

5. Zaključak i preporuke

Pre nego što se pozabavimo ključnim rezultatima i preporukama iz ukupne komparativne analize, na prvom mestu ćemo naglasiti razliku između oštećenja, invaliditeta i hendikepa. Ovu razliku pravi *Svetska zdravstvena organizacija (SZO)*, u kontekstu zdravstvenog iskustva, između oštećenje, invaliditet (smetnja) i hendikep:

Oštećenje: Svaki gubitak ili abnormalnost psihološke, fiziološke ili anatomske strukture ili funkcije.

Invalidnost (smetnja): Svako ograničenje ili nedostatak (koji je rezultat oštećenja) sposobnosti za obavljanje aktivnosti na način ili u opsegu koji se smatra normalnim za ljudsko biće.

Handikep: Nedostatak za datu osobu, koji je rezultat oštećenja ili invaliditeta, koji ograničava ili sprečava ispunjavanje uloge koja je normalna, u zavisnosti od starosti, pola, društvenih i kulturnih faktora, za tu osobu.

Na osnovu ukupne uporedne analize, utvrđeni su sledeći zaključci:

- ☒ U svim partnerskim zemljama konstatovano je postojanje uspostavljenih mehanizama koji vode računa o uključivanju gluvih i osoba sa invaliditetom u sport.
- ☒ Najbolji primeri prakse iz partnerskih zemalja pronađene su u R. Bugarskoj. Naime, Bugarska sportska federacija gluvih ima svoj godišnji kalendar takmičenja za različite sportove i ima organizovan sistem takmičenja u nekoliko sportskih disciplina (rvanje, džudo, badminton, odbojka, fudbal, stoni tenis i tenis), postoje glavni treneri koji su obučeni i osposobljeni za rad sa osobama sa različitim invaliditetom, imaju promotivne materijale za afirmaciju i promociju odgovarajućeg sporta među gluvim i/ili osobama sa invaliditetom, imaju specifična pravila takmičenja za različite sportove, u rvanju mešovitim takmičenjima za osobe organizuju se sa i bez invaliditeta, organizuju se treninzi i kampovi za osobe sa i bez invaliditeta, u organizaciji Bugarske rvačke federacije, ako sportski klub ili savez uključuje osobe sa invaliditetom, obično se promovise na sajtu ili FB stranici, svaki opština u Bugarskoj troši oko 10% budžeta za sport za razvoj sporta osoba sa invaliditetom, u Nacionalnoj sportskoj akademiji Vasil Levski postoji kurs prilagođene fizičke aktivnosti koji priprema profesionalce za rad sa osobama sa invaliditetom, sportske hale u kojima se osobe sa invaliditetom bave različitim sportovima u potpunosti su prilagođene njihovim potrebama, postoje programi dizajnirani posebno za osobe sa invaliditetom na amaterskom i profesionalnom nivou, a objavljeno je nekoliko knjiga o rvanju i priručnik za osnovni uvod u rvanje, za primer knjige "Osnove rvanja u grčko-rimskom stilu za gluve osobe".
- ☒ U nekim od partnerskih zemalja konstatovan je veći stepen implementacije prakse sa organizacionog, pravnog i upravljačkog aspekta, koje omogućavaju bolje i veće uključivanje gluvih i osoba sa invaliditetom u sport.

- ☐ Rezultati analize mogu poslužiti kao osnova za implementaciju boljih organizacionih, pravnih i upravljačkih mehanizama u zemljama uključenim u projekat iu drugim zemljama.

Preporuke

- Treba predstaviti najbolje prakse u vladinim i nevladinim institucijama i organizacijama u zemljama u cilju poboljšanja uslova rada sa gluvim osobama ili osobama sa invaliditetom u sportu i bolje promocije i socijalne inkluzije i jednakih mogućnosti u sportu i rvanju grčko-rimskim stilom, sa posebnim osvrtom na gluve ili osobe sa invaliditetom u sportu.
- Rezultate dobijene analizom treba preneti nacionalnim vladinim i nevladinim institucijama i organizacijama kako bi ih iskoristili u pružanju veće podrške kao i uspostavljanju sportskih aktivnosti u rvanju grčko-rimskim stilom za gluve osobe ili osobe sa invaliditetom, tj. kao i razvoj programa i projekata koji će obezbediti uslove za institucionalnu i organizovanu podršku za učešće sportskih operatera, socijalnih radnika, volontera, trenera, sportskih klubova, organizacija i svih zainteresovanih za sprovođenje aktivnosti za integraciju gluvih osoba ili osoba sa smetnjama u sportu kroz aktivnosti u „Rvanje grčko-rimskim stilom za gluve”
- Nacionalni sportski savezi i rvački klubovi treba da budu bolje informisani i upoznati sa društvenom potrebom, značenjem i ulogom koju imaju za uspostavljanje i sprovođenje internih politika, procedura, programa i projekata za učešće gluvih osoba u sportu i za identifikaciju različite uloge koje pojedinci (sportisti, treneri i drugi sportski profesionalci) mogu da imaju u integraciji gluvih ili osoba sa invaliditetom u sport;

Otuda je veoma važno da ljudi koji se bave međunarodnim pravom, sportom, fizičkim vaspitanjem, oni koji su deo državne uprave, kao i nevladin sektor koji se bave ovim pitanjem, akademska zajednica i drugi relevantni akteri potpunije, temeljnije i sa više pažnje pristupe ovoj temi, kao veoma važnom pitanju koncepta ljudskih prava.

Reference:

[Internacionalna dokumenta:](#)

Aneksi:

- Izveštaj od Istituto dei Sordi di Torino

Project name: <i>Greco Roman Wrestling for d/Deaf people</i> Project acronym: <i>DEAF_WRESTLE</i> Work Package 2: <i>Best Practice Guide</i> Lead Beneficiary: <i>PBK BEZBEDNOST Skopje</i>						
Co-funded by the European Union						
Organization submitting the analyzed practice: <i>Istituto dei Sordi di Torino</i>						
Best Practice Guide Sample						
	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Boxing Improta - Salvatore Improta - Caserta (CE) Italy - https://www.deaflympics.com/athletes/giovanni-improta -	Italy	2017 - until now	Salvatore Improta is a deaf wrestler who competed in the 2017 and 2022 Deaflympics	Continue supporting athletes like Salvatore Improta who not only compete but also contribute to the	able to individuals with disabilities. T
2.	"New Kodokan" - Davide Stabile - San Pietro al Tanagro (SA) Italy - https://www.deaflympics.com/athletes/davide-stabile -	Italy	2017 - until now	Davide Stabile is a deaf wrestler who participated in the 2017 Deaflympics games and currently competes in national and	Highlight the positive example of Davide Stabile and his teacher Pietro Amendola, who learned Italian Sign Language to	focuses on promoting wrestling amo
3.	(Federation Sport Deaf Italy): https://www.fssi.it/	Italy and European level	1924-until now	FSSI is the Federation Sport Sordi Italia. It was founded in 1924 to	Promote the diversity of sports disciplines available for deaf	
4.	Torino (A.S.D. Deaf Sports Group Turin): https://www.microkosmos.org/en/h	Italy	1929-until now	Characteristic of this association is its co	S.D. Gruppo Sportivo Sordi Torino t	
5.	mos: https://www.microkosmos.org/en/h	Italy	2016-until now	ing glossaries for people with disab	ilities to other regions and langu	
Questionnaire to be answered by the organizations (also indicators that can be used to fill in the sample):						
1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities?					
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities?					
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities?					
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities?					
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars?					
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities?					
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities?					
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities?					
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities?					
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities?					
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities?					
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities?					
13.	Are there specific types of education/post-education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities?					
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants?					
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities?					
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) f					

● Izveštaj od Policisk iborecki klub BEZBEDNOST Skopje

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people Project acronym: DEAF_WRESTLE Work Package 2: Best Practice Guide Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje	

Organization submitting the analyzed practice: PBK BEZBEDNOST Skopje

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Foundation on the Association of deaf and hard of hearing of the Republic of Macedonia http://deafmkd.org.mk/	Republic of North Macedonia	December 1947	In December, 1947, the first initiative Committee for founding on a special organization of deaf and hard of hearing people in Macedonia was established.	Continuation of the good work and promotion of sport for people with disabilities	In the period 1999-2015, the association undertook significant activities to improve the position of deaf people in terms of improving the first regulation, education, social integration.
2.	National Deaf Sports Federation of North Macedonia https://www.facebook.com/nstfgmd/?locale=mk_MK	Republic of North Macedonia		Sports federation for developing the sport of deaf people in the Republic of North Macedonia. Member of the European Deaf Sports Organisation.	Continuation of the good work and promotion of sport for deaf people	The National Deaf Sports Federation of North Macedonia is a non-governmental sports organization whose goal is to develop the sport of the deaf and
3.	National Federation for Sports and Recreation of Disabled People of North Macedonia - Paralympic Committee of North Macedonia (NFSRIM - MPK) http://fsrim.org.mk/	Republic of North Macedonia	1965	National Federation for Sports and Recreation of Disabled People of North Macedonia - Paralympic Committee of North Macedonia is a sports, voluntary, social-humanitarian organization, established in 1965, whose main goal is	Continuation of the good work and promotion of sport for people with disabilities	NFSRIM - MPK works on mass and systematic psychophysical rehabilitation with people with disabilities through sports and sports recreation with the aim of preserving, strengthening and improving the health condition of the
4.	Olivera Nakovska Bikova http://fsrim.org.mk/olivera-nakovska-bikova/	Republic of North Macedonia	2001 - until now	won a gold medal with a world Paralympic record in London in 2012, a gold medal from the European Championship in Denmark - 2001, a	Highlight the positive example of Olivera Nakovska Bikova, her commitment to sports and great results, regardless of disability	Olivera Nakovska Bikova showed that not only physical integrity is important for a person's integrity, but also the integrity of the character
5.	Branimir Jovanovski http://fsrim.org.mk/branimir-jovanovski/	Republic of North Macedonia	1992 - until now	has won a gold medal in the air pistol discipline, with a new world and Paralympic record, at the Paralympic Games in Barcelona in 1992, won more	Highlight the positive example of Branimir Jovanovski and his commitment to sports and great results, regardless of disability	From 1998 he also started coaching, where he has notable results. As a coach, he selflessly shares his experiences with others. As a civil
6.	Vancho Karanfilov http://fsrim.org.mk/vancho-karanfilov/	Republic of North Macedonia	2001 - until now	has won a silver medal from the Paralympic Games in Athens - 2004; equal European record; 5th place at Paralympic Games in Sydney - 2000;	Highlight the positive example of Vancho Karanfilov, his commitment to sports and great results, regardless of disability	high achievements in sport for the country
7.	Vangel Zhabev http://fsrim.org.mk/vangel-zhabev/	Republic of North Macedonia	1980	swimming - 2 bronze medals from the Paralympic Games in Arnhem - 1980; State champion of Yugoslavia in swimming	Highlight the positive example of Vangel Zhabev, his commitment to sports and great results, regardless of disability	Until the end of his life, he was a sports activist as the president of the Association for Sports and Recreation of people with disabilities - Vesel and the
8.	Andrej Stojanovski https://www.worldaquatics.com/athletes/1247181/andrej-stojanovski	Republic of North Macedonia	2018 - until now	won Silver medal in swimming at the World Championships in Texas; has broken several state records; has received 5 sports Oscars and over 300	Highlight the positive example of Andrej Stojanovski, his commitment to sports and great results, regardless of disability	high achievements in sport for the country

Questionnaire to be answered by the organizations (also indicators that can be used to fill in the sample):

- Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities? There is a no organized system of sports competitions - National Deaf Sports Federation of North
- Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? National Deaf Sports Federation of North Macedonia is a voluntary, social organization,
- Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities? No
- Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? No
- Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? Deaf and hard of hearing athletes participate in the competitions of the
- Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? There are expert coaches in all sports who work with deaf people, for e.g.
- Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? No
- Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? No
- Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? Athletes who are deaf and hard of hearing compete together with people without disabilities, on the same
- Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? Trainings, camps, preparations and other activities are
- Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/deaf and/or people with disabilities? No
- Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? In the annual program of the Agency for
- Are there specific types of education/post-education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? No, but it is sufficient to have a sign language interpreter to facilitate the
- Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? Regarding the deaf - Yes
- Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? No
- Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? No

- Izveštaj od Rvačkog kluba Radnički i Škole sa domom za učenike oštećenog sluha i govora "11 maj" Jagodina

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people
 Project acronym: DEAF_WRESTLE

Work Package 2: Best Practice Guide
 Lead Beneficiary: PBK BEŽBEDNOST Skopje

 Co-funded by the European Union

Organization submitting the analyzed practice: Wrestling club Radnički and Schools with home for students with hearing and speech impairment "11 May" Jagodina

Best Practice Guide Sample

	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Archery club of persons with	Serbia	2012 - until now	The founders and first members	e, nature, good team, harmony and above	ature, good team, harmony and ab
2.	Sports section at the School	Serbia	1928 - until now	Recreational activities at the "11.	essional sports team in training the stude	For many years, the sports section
3.	h hearing and speech impairment	Serbia	2015 - until now	The interest in this game started	htive abilities and improves concentration	2017/2018. school year, our
4.	THE BELGRADE SCHOOL FOR TH	Serbia	once many years ago	our wrestlers and that caused very	the boys, but in reality I did not expect th	
5.	WRESTLING CLUB RADNIČKI	Serbia		In our long tradition, I will single	f stronger and more open, and - he himsel	career is the gold medal from the of

Questionnaire to be answered by the organizations (also indicators that can be used to fill in the sample):

1. Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities? **NO**
2. Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
3. **YES**
4. Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? **NO**
5. Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? **NO**
6. Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? **NO**
7. Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? **NO**
8. Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
9. Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? **YES, ARCHERY COMPETITIONS**
10. Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? **YES, IN SOME SPORTS**
11. Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/def and/or people with disabilities? **NO**
12. Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? **NO**
13. Are there specific types of education/post education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? **NO**
14. Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? **NO**
15. Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? **NO**
16. Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? **NO**

- Izveštaj od Sportskog kluba Angel Voyvoda – Haskovo

Project name: Greco Roman Wrestling for d/Deaf people Project acronym: DEAF_WRESTLE						
Work Package 2: Best Practice Guide Lead Beneficiary: PBK BEZBEDNOST Skopje						
Co-funded by the European Union						
Organization submitting the analyzed practice: Sport Club Angel Voyvoda - Haskovo						
Best Practice Guide Sample						
	Best practice name and contact details (website, location, etc.)	Implementing Country	Duration (since when, and if it was in the past - until when)	Short description/history	Recommendations	National Context
1.	Qualification and motivation (https://www.nsa.bg/bg/page ,	Bulgaria	Since 2004 till now	Proper qualification of the coaches and increasing the	Coaches who are working with athletes with disabilities should be	On a national level, it is developed a national strategy for people with disabilities 2021-2030. The National Strategy has definite strategic goals and priorities. In the document are included expected outcome of the execution including specific benchmarks. The strategy is in compliance with International, National and European context.
2.	Media Policy (https://www.ngobg.info/bg/financing/1940-n-program-za-razvitiie-na-sporta-za-horac-s-uvrezhdania.html)	Bulgaria	Since 2022 till now	Implementation of a media policy on the benefits of physical activity and the practice of sports by people with disabilities.	The disinformation of people living in small towns, regarding the possibilities of different sport programs in relation to integration of people with disabilities is still very high. These programs should be promoted more to raise public awareness among the community on the benefits of practicing sports.	
3.	Participation in International Competitions	Bulgaria	Since 2022 till now	Creation of conditions and financial support for preparation	Development and implementation of measures with economic	The National strategy is developed on the bases of the National Program of Development 2030.
4.	Verbal and gestural method (https://www.nsa.bg/bg/page,1403)	Bulgaria	Since 2004 till now	Implementation of verbal and gestural method of coaching.	It is necessary that coaches undergo the proper education and training in order to acquire the	The Ministry of Youth and Sport has developed a "Program for the development of sports for people with disabilities". The program has
5.	Methods of training (https://www.nsa.bg/bg/page ,	Bulgaria	Since 2004 till now	Method of mirroring	To implement additional methods during the course of training, that	
Questionnaire to be answered by the organizations (also indicators that can be used to fill in the sample):						
1.	Is there an organized system of competitions in sports disciplines for d/Deaf and/or people with disabilities? - There is an organized system of competitions in sports - Bulgarian Deaf Champions hip. It includes the following sports: wrestling, judo, badminton, volleyball, football, table tennis and tennis.					
2.	Is there a national organization that works to develop sports and inclusion for the deaf and/or people with disabilities? - Bulgarian Deaf Sports Federation is responsible for the development of sports and inclusion of deaf					
3.	Are there commissions or bodies within the national sports federations for sports disciplines (e.g. wrestling, chess, karate, judo, handball, athletics, etc.) that work on issues related to the inclusion of people with disabilities? - Sport for People with Disabilities are involved in including people with disabilities in the different sports. The Ministry of Youth and Sport is also involved in integrating people with disabilities into different sport practices.					
4.	Do the national sports federations have a budget in their annual programs for the development of sports for the integration of deaf people and/or people with disabilities? - The Ministry of Youth and Sport is publishing new programs every year which is providing budgets for the different federations.					
5.	Do national sports federations include competitions for the deaf and/or people with disabilities in their annual competition calendars? - Bulgarian Deaf Sports Federation has its own Annual Competition Calendar for the different sports.					
6.	Are there experts in the national sports federations who take measures to develop sports with deaf people and/or people with disabilities? - There are chief coaches which are trained and qualified to work with people with different disabilities.					
7.	Do national sports federations have promotional materials for affirming and promoting appropriate sports among the deaf and/or people with disabilities? - Yes, for example Bulgarian Deaf Sport Federation is working very actively with all public centers and schools where there are people with disabilities.					
8.	Have the national sports federations established competition rules for the respective sport for the deaf and/or people with disabilities? - Yes, there are specific competition rules for the different sports.					
9.	Are competitions organized with people without disabilities and d/deaf and/or people with disabilities? - In wrestling, there are mixed competitions for people with and without disabilities.					
10.	Are sports and recreational activities (training, camps, etc.) organized for d/ deaf people and/or disabilities together with people without disabilities? - There are training and camps which are organized for both people with and without disabilities, organized by the Bulgarian Wrestling Federation.					
11.	Is there a special section on the websites of national sports federations or clubs that promotes sports for the d/deaf and/or people with disabilities? - Yes, if the sport club or federation includes people with disabilities, it will					
12.	Do the state authorities/policy makers in the field of sports have a budget item in their programs for the development of sports for the deaf and/or people with disabilities? - Every municipality in Bulgaria is spending around 10% of the sport budget for development of sports for people with disabilities.					
13.	Are there specific types of education/post education for professionals willing to work in sports with d/deaf and/or people with disabilities? - Yes, in the National Sports Academy Vasil Levski, there is an Adapted Physical Activity course which prepares professionals to work with people with disabilities.					
14.	Is the environment in which the activity takes place, the sports halls and sports fields, adapted to the needs and possibilities of the participants? - The sports halls where people with disabilities are practicing different sport are fully adapted to their needs.					
15.	Are there training programs for Greco-Roman wrestling designed for the d/deaf and/or people with disabilities? - There programs designed specifically for people with disabilities on amateur and professional levels.					
16.	Have materials (books, manuals, brochures, etc.) been developed for a basic introduction to the sport of Greco-Roman wrestling and other Olympic sports disciplines in wrestling (freestyle wrestling and women wrestling) for d/deaf people and/or people with disabilities? - There are multiple books and manual published for basic introduction, for example "Basics of Greco-Roman Style Wrestling for Deaf People".					

- Izveštaj od Zewepe Consultants Ltd

